

Nr 187

Utlåtande i anledning av väckt motion om anordnande av hälsoundersökningar, m. m.

(3:e avd.)

I en inom andra kammaren av herr *Holmberg m. fl.* väckt motion (II: 12) har hemställts, att riksdagen måtte *dels* besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa om förslag till anordnande av hälsoundersökningar inom ett antal försöksdistrikt och grupper i olika delar av landet, *dels ock* uttala sig för att den ifrågasatta förändringen av huvudmannaskapet för mentalsjukvården och den öppna sjukvården underlättas genom att staten påtar sig kostnaden för denna vård i minst samma utsträckning som hittills.

Beträffande motiveringen för förslaget torde få hänvisas till motionen.

Över motionen har, efter därom i vederbörlig ordning gjord framställning, yttranden avgivits av *medicinalstyrelsen, Svenska stadsförbundet, Svenska landstingsförbundet, Sveriges läkarförbund* och *Svensk sjuksköterskeförening*. Yttrandena har fogats såsom bilagor till detta utlåtande (Bilagorna A—E).

Utskottet. Om betydelsen av en effektiv hälsokontroll råder allmän enighet. Sedan lång tid har också hälsoundersökningar i olika former förekommit för skilda kategorier, såsom mödrar, spädbarn, skolorngdom, minderåriga arbetstagare, värnpliktiga samt anställda inom vissa yrken. Det må även erinras om de systematiska skärmbildsundersökningar, som genomförts såsom ett led i bekämpandet av tuberkulos. En fortsatt utbyggnad av denna förebyggande hälsovård är enligt utskottets mening högst angelägen. Såsom framgår av det av medicinalstyrelsen avgivna yttrandet över motionen förbereder styrelsen även förslag om regelbundna undersökningar för att upptäcka förekomsten av cancer.

Spörsmålet om en allmän hälsokontroll upptogs även av chefen för inrikesdepartementet vid anmälan av propositionen nr 181 år 1961 angående hälsovård och öppen sjukvård i landstingsområdena m. m. Departementschefen framhöll därvid (s. 49), att det skulle vara av betydande värde om skolhälsovården fullföljdes genom anordnande av hälsokontroll för ungdomar, som lämnat skolan, och, än viktigare, om regelbundna läkarundersökningar komme till stånd för medelålders och äldre persongrupper samt partiellt arbetsföra och liknande speciella grupper.

Resurser för införande av en allmän hälsokontroll syntes emellertid icke komma att föreligga under de närmaste åren. Den utvidgning av möjligheterna att förebygga sjukdom, som en allmän hälsokontroll innebure, borde dock enligt departementschefen realiserås så snart förutsättningar härför bleve för handen och borde därför komma i betraktande vid en bedömning av vårdbehoven. Departementschefen underströk särskilt den utomordentliga vikten av förebyggande åtgärder och tidigdiagnostik när det gällde de stora folksjukdomarna såsom cancer, hjärt- och kärlsjukdomar, sockersjuka och reumatiska åkommor. Till departementschefens ståndpunkt har utskottet tidigare denna dag anslutit sig i sitt utlåtande nr 186 i anledning av nyssnämnda proposition.

Frågan om hälsoundersökningar är sålunda föremål för uppmärksamhet från såväl Kungl. Maj:ts som det närmast berörda ämbetsverkets sida. Någon åtgärd av riksdagen i frågan synes därför enligt utskottets mening icke påkallad, och utskottet avstyrker följaktligen motionsyrkandet i denna del.

Vad härefter angår motionärernas förslag om ett särskilt uttalande, att en huvudmannaskapsreform rörande mentalsjukvården och den öppna sjukvården skulle underlättas genom att staten påtog sig vissa kostnader, vill utskottet erinra att förslag i denna fråga, såvitt gäller den öppna sjukvården, numera framlagts av Kungl. Maj:t i den förenämnda propositionen nr 181. Detta förslag har utskottet förut denna dag tillstyrkt. När det gäller huvudmannaskapet för mentalsjukvården torde få erinras om att denna fråga för närvarande är under beredning inom inrikesdepartementet och att — enligt vad departementschefen i annat sammanhang uttalat — förslag i ämnet torde komma att föreläggas 1962 års riksdag. Villkoren för en eventuell huvudmannaskapsreform torde sålunda inom en nära framtid få prövas av riksdagen. Någon anledning till uttalande från riksdagens sida i denna fråga synes utskottet icke nu föreligga, och motionärernas förslag härom avstyrkes således av utskottet.

Under åberopande av det anförda hemställer utskottet,

att motionen II: 12 icke må föranleda någon riksdagens åtgärd.

Stockholm den 5 december 1961

På statsutskottets vägnar:

EMIL NÄSSTRÖM

Närvarande: se under utlåtandet nr 186.

Till Riksdagens statsutskott

Genom remiss den 17 maj 1961 har medicinalstyrelsen anmodats avgiva yttrande över inom riksdagen väckta och till utskottet hänvisade motionen II: 12 om anordnande av hälsoundersökningar, m. m.

Till åtlydnad härav får medicinalstyrelsen anföra följande.

I motionen föreslås, att riksdagen måtte *dels* besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa om förslag till anordnande av hälsoundersökningar inom ett antal försöksdistrikt och grupper i olika delar av landet, *dels ock* uttala sig för att den ifrågasatta förändringen av huvudmannaskapet för mentalsjukvården och den öppna sjukvården underlättas genom att staten påtar sig kostnaden för denna vård i minst samma utsträckning som hittills.

Vad angår hälsoundersökningar har medicinalstyrelsen i sitt betänkande om den öppna läkarvården (SOU 1948: 14) såsom ett framtidsmål angivit anordnande av förebyggande vård för hela befolkningen, innefattande bland annat periodisk hälsokontroll, samt förordad försöksverksamhet inom visst eller vissa områden. — År 1951 och 1952 har styrelsen hos Kungl. Maj:t hemställt om anslag till försöksverksamhet omfattande ca 18 000 människor; verksamheten skulle organisatoriskt vara anknuten till tjänsteläkarna. Framställningarna har icke föranlett några positiva beslut från statsmakternas sida.

Att ett betydande intresse för denna form av hälsoverksamhet finnes be styrkes bland annat av det motionsvis vid årets riksdag framförda förslaget om dylika hälsoundersökningar för unga kvinnor. Över motionerna i detta ämne I: 299 och II: 267 har allmänna beredningsutskottet i utlåtande nr 9 år 1961 bland annat uttalat: »Enligt utskottets mening bör de förebyggande åtgärderna givas en framträdande plats vid planeringen av den framtida hälso- och sjukvården. I december 1960 har läkarprognosutredningen framlagt ett betänkande om läkarbehov och läkartillgång (SOU 1961: 8). Utskottet har med tillfredsställelse erfarit att härigenom ett värdefullt material erhållits för de vidare övervägandena beträffande bland annat förebyggande åtgärder.»

Medicinalstyrelsen har sedermera icke upprepat sina framställningar till Kungl. Maj:t med anledning av att den rådande läkarbristen icke medgäve ett genomförande av en generell hälsokontroll av hela befolkningen. Styrelsen har emellertid i olika sammanhang framhållit, att enligt dess mening hälsovårdspolitiken borde vara inriktad på en systematiskt genomförd hälsokontroll för alla åldrar och avpassad efter de olika ålderskategorier- nas behov. Vidare har styrelsen bland annat i sitt yttrande över socialför-

säkringsutredningens betänkande om sjukförsäkring och yrkesskadeförsäkring den 5 januari 1953 hävdade, att sjukförsäkringen borde medverka härvid. Läkarpåprognosutredningen, vars ordförande varit chefen för medicinalstyrelsen, har vidare beaktat behovet av läkare för en allmänt genomförd hälsokontroll. Utredningen framhåller, att även om vissa svårigheter i form av otillräckligt vetenskapligt underlag eller metodologiska brister vid det praktiska genomförandet av dylika undersökningar alltfjämt föreligger, individuell hälsokontroll måste bli alltmer och mer aktuell såsom ett viktigt led i ett konstruktivt hälsovårdsarbete. Utredningen har därvid funnit, att bland annat ungefär 500 allmänläkare torde bli erforderliga för denna uppgift. Redan nu — fortsätter utredningen — torde våra resurser berättiga till intensifiering av åtgärder mot de stora folksjukdomarna, såsom cancer, hjärt-kärlsjukdomar, vissa ämnesomsättningssjukdomar, diabetes, fetma, gallsten och reumatiska sjukdomar.

Medicinalstyrelsen erinrar om att sedan länge hälsokontroll av mödrar, spädbarn, skolbarn, minderåriga arbetare och värnpliktiga är genomförd samt att ända sedan 1942 systematiska skärmbildsundersökningar utföras såsom en viktig del i tuberkuloskampen. Numera har denna skärmbildskontroll mer och mer fått karaktären av en allmän hälsokontroll med inriktning på lung- och hjärtsjukdomar. Under senare år har hälsokontroll av livsmedelsarbetare skärpts och en tillfredsställande periodisk hälsokontroll för sjöfolk skapats. Sommaren 1960 överlämnade chefen för medicinalstyrelsen till inrikesministern en promemoria rörande behovet av skärpta åtgärder för prevention och tidigdiagnostik av cancer och anmälde, att medicinalstyrelsen avsåg att inleda en serie överläggningar för att komma fram till ett handlingsprogram på detta område. Hittills har lungcancer, genitalcancer och cancer mammae varit föremål för överläggningar. Under höstens lopp avses mag-tarmcancer och prostatacancer komma upp till behandling. Som resultat av de redan hållna överläggningarna förbereder medicinalstyrelsen förslag om regelbunden skärmbildskontroll av män i högre levnadsåldrar med hänsyn till tidigt upptäckande av lungcancer samt regelbundna kontroller av kvinnor över 30—35 år, varvid särskilda grupper kommer att ägnas speciell övervakning. Vidare har styrelsen för avsikt att utarbeta en broschyr som vägledning för tidigdiagnos mot cancer mammae samt att utfärda vissa råd och anvisningar beträffande journalföring av kvinnliga patienter.

Såväl den allmänna hälsokontrollen som den på bestämda befolkningsskategorier eller sjukdomar inriktade kontrollen avses av medicinalstyrelsen bli helt frivillig och ansluta till redan existerande hälso- och sjukvårdsorgan samt bekostas av den allmänna sjukförsäkringen.

Den för närvarande föreliggande läkarbristen bör icke längre utgöra något hinder för igångsättande av en begränsad försöksverksamhet beträffande allmän hälsokontroll. Genomförande av allmänundersökning av klien-

telet vid en sådan försöksverksamhet erfordrar nämligen endast ett mycket begränsat antal läkare (mindre än 10). Även om remisser för specialundersökningar kommer att bli relativt talrika, torde dessa undersökningar vid lämplig planläggning av verksamheten i regel kunna genomföras utan någon svårare påfrestning på sjukhusverksamheten och utan att det fördenskull blir erforderligt att öka antalet läkare vid sjukhusen. En försöksverksamhet av ovan antydd omfattning torde behöva genomföras under en period om minst 5 år innan man kan göra en bedömning av uppnådda resultat. Det är för befordrande av vårt folks hälsa betydelsefullt att här avsedda förebyggande hälsokontrollverksamhet snarast möjligt påbörjas.

Enär vad beträffar förändringen av huvudmannaskapet för den öppna sjukvården, såvitt styrelsen har sig bekant, proposition kan förväntas till innevarande års riksdag, saknar styrelsen anledning att yttra sig härom. Vad angår samma fråga i vad avser mentalsjukvården pågår för närvarande förhandlingar mellan staten och vederbörande landsting rörande övertagande av det under uppförande varande Mellringe sjukhus, varför motionen icke heller i denna del föranleder något styrelsens yttrande.

I handläggningen av detta ärende ha deltagit generaldirektören Engel, medicinalråden Bolin och Ljungberg, t. f. byråchefen Lundin och förste byråsekreteraren Stridsberg, föredragande. Stockholm den 30 september 1961.

Enligt kungl. medicinalstyrelsens beslut:

Brita Stridsberg

Kay Gunnar Wilow

Bilaga B

Till Riksdagens statsutskott

Sedan svenska stadsförbundet beretts tillfälle avgiva utlåtande över motion nr 12 i andra kammaren om *anordnande av hälsoundersökningar m. m.* får förbundets styrelse anföra följande.

Det är uppenbart att såväl kontinuerliga hälsoundersökningar av det slag som diskuteras i motionen som en väl utvecklad eftervård utgör värdefulla komplement till hälso- och sjukvård i mer inskränkt bemärkelse.

Åtskilligt har också utförts från samhällets sida i syfte att förebygga och i tid upptäcka sjukdomar. Styrelsen vill därvid erinra om insatserna inom den förebyggande mödra- och barnvården, de allmänna skärmbildsundersökningarna och skolhälsovården, som genom den förlängda skolgången omfattar en allt vidare krets av ungdomar. Även i fråga om rehabili-

teringen göres stora ansträngningar för att främja de sjukas återgång till deras normala livsföring.

Trots att samhällets insatser såväl inom den förebyggande hälsovården som inom eftervården redan nu är betydande återstår givetvis ännu mycket att uträtta. Å andra sidan står det klart att den rådande bristen på läkare och andra i detta sammanhang aktuella personalkategorier föranleder att utbyggnaden av de angivna verksamhetsgrenarna måste ske mera långsiktigt. Det är emellertid styrelsens förhoppning att de åtgärder, som redan vidtagits eller är under övervägande i syfte att förbättra tillgången på den personal det här gäller skall ge förbättrade möjligheter att tillgodose medborgarnas anspråk på både regelbundna hälsoundersökningar för vuxna och en väl utvecklad eftervård.

Enligt styrelsens mening är det dock för närvarande icke påkallat med något initiativ från statsmakternas sida beträffande försöksverksamhet i syfte att vinna erfarenheter rörande ett allmänt genomförande av här avsedda hälsoundersökningar. Styrelsen är övertygad om att sjukvårdens huvudmän, av egen drift i god tid innan en dylik verksamhet mera allmänt kan realiseras kommer att förskaffa sig erfarenheter om huru verksamheten ifråga bäst skall organiseras. Såvitt styrelsen har sig bekant är för övrigt frågan om hälsoundersökningar — av mera allmän karaktär eller för vissa grupper — redan föremål för avancerad uppmärksamhet från sjukvårdshuvudmännens sida.

Vad slutligen angår motionärernas hemställan att riksdagen skall uttala sig för att den ifrågasatta förändringen av huvudmannaskapet för mental-sjukvården och den öppna sjukvården underlättas genom att staten påtar sig kostnaderna för denna vård i minst samma utsträckning som hittills får styrelsen framhålla att styrelsen i yttranden över de utredningar som behandlar dessa spörsmål även framlagt sin uppfattning rörande de därmed förknippade ekonomiska problemen. Härtill må ytterligare framhållas att förhandlingar i de aktuella öppnavårdsfrågorna upptagits mellan staten och sjukvårdens huvudmän vilka överläggningar torde resultera i att dessa frågor inom kort förelägges riksdagen av Kungl. Maj:t. Stockholm den 29 september 1961.

Svenska stadsförbundets styrelse

Carl Petri

Eric Olerud

Till Riksdagens statsutskott

Genom remiss den 12 maj 1961 har utskottet hemställt om svenska landsförbundets yttrande över motionen nr II: 12 om anordnande av hälsoundersökningar m. m. Med anledning härav får förbundets styrelse anföra följande.

Hälsoundersökningar av den art motionärerna berört liksom en välorganiserad eftervård åt patienter, som efter avslutad akutvård icke kunna återinträda i arbetslivet eller riskera att kvarbliva i invaliditet, är otvivelaktigt av stor betydelse och utgör en integrerande del i en rationellt uppbyggd sjukvårdsorganisation. Åtgärder på dessa områden ha ock vidtagits här i landet; den förebyggande mödra- och barnavården har nått en efter internationella mått tillfredsställande utveckling och anslutning och är föremål för en kontinuerlig översyn i syfte att tillgodogöra läkekonstens framsteg. Skolhälsovården kommer att omfatta allt flera ungdomar på grund av förlängningen av skolplikten till nio år och den allt mer omfattande anslutningen till fortsatt yrkes- eller teoretisk utbildning efter den obligatoriska skolans slut. De allmänna skärmbildsundersökningarna ha visat sig ha betydelse för upptäckande icke endast av tuberkulos utan även av andra sjukdomar. När det gäller eftervården utbygges en medicinsk och arbetsmarknadsmässig rehabilitering, men det synes naturligt att utbyggnaden sker successivt både med hänsyn till knappheten på resurser ifråga om arbetskraft och till önskemålen att bygga verksamheten på inhemska erfarenheter. Vårt lands befolkningsstruktur, dess sjukvårdsorganisation och andra skäl göra att erfarenheterna från främmande länder icke alltid kunna utan vidare tillämpas.

Om man sålunda finner att åtskilliga åtgärder hittills ha vidtagits på de av motionärerna berörda områdena är det å andra sidan uppenbart att en utvidgning av insatserna både då det gäller hälsoundersökningar och då det gäller eftervården är önskvärd. Möjligheterna härtill bestämmas främst av de tillgängliga resurserna ifråga om arbetskraft. De främmande länder, vilkas erfarenheter ifråga om hälsoundersökningar åberopas i motionen, ha enligt officiella uppgifter en nära nog dubbelt så stor läkartäthet som vårt land. Då läkartillgången i Sverige under överskådlig framtid kan väntas vara mycket knapp — liksom också tillgången på vissa andra personalgrupper, främst sjuksköterskor, som medverka vid hälsoundersökningar och eftervård — synes det nödvändigt att personalresurserna i knapphetsläget i stor utsträckning tagas i anspråk för uppgiften att bota sjuka, medan den i och för sig viktiga uppgiften att uppspära sjukdomstillstånd hos medborgarna får komma i andra hand.

Styrelsen har vid flerfaldiga tillfällen hos statsmakterna påkallat och tillstyrkt en kvantitativt ökad utbildning av läkare och andra befattningshavaregrupper, som medverka i sjukvården. Åtgärder ha vidtagits härför, och det är styrelsens förhoppning att man i framtiden skall kunna få en så god tillgång till läkare m. fl. kategorier sjukvårdspersonal att det skall vara möjligt att icke endast meddela god sjukvård åt dem som efterfråga sådan utan ock att kunna praktiskt genomföra hälsoundersökningar för att förebygga eller minska sjukvårdsbehovet.

Vad därefter angår motionärernas förslag att riksdagen skall uttala sig för att den ifrågasatta förändringen av huvudmannaskapet för mentalsjukvården och den öppna sjukvården skall underlättas genom att staten påtar sig kostnaderna för denna vård i minst samma utsträckning som hittills, får förbundsstyrelsen erinra om att frågan om de ekonomiska villkoren för en huvudmannaskapsreform inom mentalsjukvården varit föremål för en särskild utredning och att förhandlingar rörande de ekonomiska förutsättningarna för ett landstingsövertagande av provinsialläkarväsendet och mentalsjukvården upptagits eller komma att upptagas mellan regeringen och företrädare för landstingen. Förslag i båda dessa frågor torde komma att föreläggas riksdagen av Kungl. Maj:t, och det torde få förutsättas att riksdagen vid behandlingen därav överväger, huruvida de föreslagna ekonomiska åtagandena från statens sida äro tillräckliga för att underlätta ett genomförande av reformerna. Solna den 15 augusti 1961.

För Svenska landstingsförbundets styrelse

Fridolf Thapper

Ivar Dahlgren

Bilaga D

Till Riksdagens statsutskott

Sveriges läkarförbund, som beretts tillfälle avgiva yttrande över väckt motion om anordnande av hälsoundersökningar m. m., får härmed anföra följande.

Läkarförbundet anser, att en vidgad medicinsk verksamhet av förebyggande karaktär skulle verka främjande på folkhälsan och minska sjukligheten. Det är emellertid ytterst väsentligt, att en riktig och lönsam metodik användes vid genomförande av hälsoundersökningar. Erfarenheten från såväl gruppundersökningar inom industrin som större mera experimentellt upplagda hälsokontroller i Stockholm 1954 och i Uppsala 1960—

1961 visar klart, att generella hälsokontroller av befolkningen i dess helhet icke är möjliga att inom överskådlig tid genomföra med gott resultat. Den visar också, att punktformiga kontroller såsom skärmbildsundersökning, kontroll av blodtryck eller vissa definierade laboratorieundersökningar lättare skulle kunna genomföras med positivt resultat. Det är emellertid än så länge icke möjligt att med tillräcklig säkerhet uttala sig om vilken teknik som bör användas i det förebyggande arbetet. Fortsatta undersökningar bör därför uppmuntras för närmare studium av hälsoundersökningarnas rationella uppläggning.

Läkarförbundet får med hänsyn härtill tillstyrka motionens syfte att få till stånd förslag om anordnande av hälsovårdsundersökningar och förutsätter härvid att verksamheten inordnas i den allmänna sjukförsäkringen (i enlighet med utredning rörande socialförsäkring och rehabilitering, SOU 1958: 17). Stockholm den 13 november 1961.

Sveriges läkarförbund

E. Husmark

K. V. Eriksson

Bilaga E

Till Riksdagens statsutskott

Svensk sjuksköterskeförening som genom skrivelse den 12 maj 1961 beretts tillfälle avgiva utlåtande över motion II: 12 om anordnande av hälsoundersökningar m. m. får med anledning härav anföra följande.

I motionen framhålles bl. a. värdet och behovet av systematiskt genomförda hälsoundersökningar av befolkningen i dess helhet. Motionärerna är emellertid medvetna om att den bristande personaltillgången inom sjukvården utgör ett hinder för att genomföra en allmän hälsokontroll men framhåller önskvärdheten av att redan nu förberedelser vidtages för allmänna hälsoundersökningar genom att hälsoundersökningar anordnas inom ett antal försöksdistrikt och grupper i olika delar av landet.

Härtill får Svensk sjuksköterskeförening anföra följande. Alla tillgängliga resurser bör inriktas på att så långt detta är möjligt söka förebygga sjukdom och ohälsa. Därom torde alla vara överens. I princip ansluter sig sjuksköterskeföreningen sålunda till motionärernas förslag beträffande hälsoundersökningar.

Frågan om att utvidga den förebyggande hälsoövervakningen till alla åldrar har varit föremål för stor uppmärksamhet vid utredningsarbeten

under en följd av år. Så har skett inom medicinalstyrelsens utredning rörande den öppna läkarvården i riket, SOU 1948: 14, varvid understrukits samhällets angelägna uppgift härvidlag. Medicinalstyrelsens därefter framlagda förslag i anslagsäskanden från styrelsen avseende en försöksverksamhet med generella hälsoundersökningar för hela befolkningen inom några landsbygds- och storstadsdistrikt kunde emellertid på grund av brist på läkare och annan sjukvårdspersonal icke realiserats.

Frågan om hälsoundersökningar för vuxna behandlades även av kommittén för översyn av hälso- och sjukvården i riket i dess betänkande om hälsovård och öppen sjukvård i landstingsområdena, SOU 1958: 15. Ett hälsovårdsprogram för hela befolkningen i ett land kräver, anför kommittén, så omfattande resurser i fråga om läkare och annan medicinalpersonal, utrustning och lokaler att dess fulla realiserande i vårt land lika litet som i andra länder kan bli aktuellt under de närmaste åren. I detta sammanhang får Svensk sjuksköterskeförening hänvisa till bristen på legitimerade sjuksköterskor i dagens hälso- och sjukvårdsprogram. För närvarande torde sålunda råda en brist på cirka 2 000 sjuksköterskor. Enligt medicinalstyrelsens statistik över vakanta tjänster (utan ordinarie innehavare) var i april 1961 av undersökta 11 037 tjänster 893 vakanta utan vikarie d. v. s. 8,1 % av tjänsterna saknade vikarie. Vissa beräkningar tyder på att bristen på sjuksköterskor kommer att vara kännbar under en följd av år. Sjuksköterskeföreningen kan dock helt instämma i ovannämnda kommittés uttalande, att även om en utbyggd förebyggande vård mera tillhör framtiden än nuet är det angeläget att den som ett framtidsmål bevaras i sikte vid prognoser av behovet av medicinalpersonal av olika kategorier samt av andra resurser för hälso- och sjukvård. Föreningen ansluter sig även till kommitténs rekommendation rörande s. k. riktade hälsoundersökningar, vilka vållar mindre metodologiska svårigheter och icke kräver större uppbåd av medicinalpersonal. Stockholm den 2 oktober 1961.

För Svensk sjuksköterskeförening

Gerd Zetterström Lagervall

Astrid Söderbergh
